

ΧΕΝΡΥ ΝΤΕΪΒΙΝΤ
ΘΟΡΩ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΑΝΥΠΑΚΟΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΟΣ

ΠΟΛΥΤΙΜΟΙ
ΛΙΘΟΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια
Σειρά: Πολύτιμοι λίθοι

Διευθυντής σειράς: Χάρης Βλαβιανός
Χένρυ Ντέιβιντ Θωρώ, *Πολιτική ανυπακοή*
Henry David Thoreau, *Civil Disobedience*

Εισαγωγή: Πασχάλης Κιτρομηλίδης
Μετάφραση: Γιώργος Λαμπράκος

Υπεύθυνη έκδοσης: Ελένη Κεχαγιόγλου

Επιμέλεια, διόρθωση: Κώστας Σίμος

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ
(Εκδόσεις Πατάκη), 2020

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα,
περ. *Aesthetic Papers*, Βοστόνη, Μάιος 1849

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις εκδόσεις Ερατώ,
Αθήνα, Οκτώβριος 2008

Νέα έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Νοέμβριος 2020

ΚΕΤ Β934 ΚΕΠ 834/20
ISBN 978-960-16-8088-0

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης
«Ο Henry David Thoreau και η ιδέα
της πολιτικής ανυπακοής»

9

Πολιτική ανυπακοή

29

Εισαγωγή
Ο Henry David Thoreau και η ιδέα
της πολιτικής ανυπακοής

Ο αμερικανικός δέκατος ένατος αιώνας κατά κανόνα τείνει να προσλαμβάνεται ως η εποχή της επικής εξάπλωσης προς την «άγρια Δύση», την οποία ανακαλούν και οι αναρίθμητες ταινίες των επιθετικών λευκών σκαπανέων που αντιμάχονται τις φυλές των ιθαγενών Αμερικανών. Για πιο ενήμερους παρατηρητές ο αμερικανικός δέκατος ένατος αιώνας είναι κυρίως ο αιώνας της δεινής εμφύλιας σύρραξης της Αμερικανικής ομοσπονδίας με τις δουλοκτητικές πολιτείες του Νότου, της πιο πολύνεκρης σύρραξης στην ιστορία των ΗΠΑ, που ανέδειξε ως φλέγον κοινωνικό και ηθικό πρόβλημα στην αμερικανική κοινωνία το ζήτημα της δου-

λείας και κληροδότησε στην πολιτική παράδοση της χώρας τον υψηλό ιδεαλισμό του Προέδρου Αβραάμ Λίνκολν.

Όμως ο δέκατος ένατος αιώνας στην αμερικανική κοινωνία, όπως αντίστοιχα και στην Ευρώπη, υπήρξε και ο αιώνας της ρομαντικής ευαισθησίας, που διαδέχθηκε την εποχή του Διαφωτισμού και της Επανάστασης, κατά την οποία είχε παραχθεί το πρώτο «νέο έθνος» της ιστορίας.¹ Ο πρώιμος ιδίως αμερικανικός δέκατος ένατος αιώνας υπήρξε μια εποχή ρομαντισμού και ουτοπίας που πρόσφερε ερεθίσματα σε πολλά ευαίσθητα πνεύματα να εκφράσουν δημιουργικά τις προσωπικές τους κρίσεις και προδιαθέσεις, μια εποχή ενδοσκόπησης και συνδιάλεξης με τις υπαγορεύσεις της ατομικής συνείδησης, πολύ συχνά σε πλήρη αντίθεση προς το κοινωνικό περιβάλλον, καταλήγοντας

¹ Ο όρος το «πρώτο νέο έθνος» για τις ΗΠΑ οφείλεται στον σημαντικό πολιτικό επιστήμονα, Seymour Martin Lipset, *The First New Nation*, Νέα Υόρκη 1963.

ενσυνείδητα σε μια μορφή εσωτερικής κοινωνικής εξορίας.²

Ο ρομαντισμός εκφράζεται κατεξοχήν με τον ατομικισμό, την έμφαση δηλαδή στην ατομικότητα, την πραγμάτωση του εαυτού κατά κανόνα έξω από την πολιτική και συχνά σε διάσταση προς την κοινωνία. Το βαθύτερο προσδιοριστικό κίνητρο αυτής της στάσης είναι η αυτοπραγμάτωση, η αδέσμευτη βίωση της βαθύτερης υπόστασης του εαυτού. Η στάση διαθέτει αναπόφευκτα αριστοκρατικό χαρακτήρα που την τοποθετεί διαμετρικά απέναντι στον δημοκρατικό άνθρωπο, τον άνθρωπο του Διαφωτισμού, που παραμένει ενταγμένος μέσα στις συλλογικότητες και τα αιτήματα που τις συνέχουν. Δύο σημαντικότεροι, εμβληματικοί εκπρόσωποι του αμερικανικού ρομαντισμού, ο Ralph Waldo Emerson και ο

² Βλ. Judith N. Shklar, *Political Thought and Political Thinkers*, επιμ. Stanley Hoffmann, Σικάγο 1998, σσ. 52-53.

Χένρυ Ντέιβιντ Θορώ εικονογραφούν ακριβώς αυτή την υπαρξιακή στάση.

Η αναζήτηση της αυτοπραγμάτωσης ως αιτήματος του πνεύματος μιας ολόκληρης εποχής μπορούσε να βρει και άλλες διεξόδους, όπως για παράδειγμα τα θρησκευτικά κινήματα της «πνευματικής αναζωογόνησης» (revivalism), τα οποία όμως διέθεταν δημοκρατικό χαρακτήρα που πήγαζε από την προσήλωση στην ισότητα και την αδελφσύνη των πιστών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του φαινομένου υπήρξαν οι κοινότητες της Oneida στη Νέα Υόρκη, στο Βερμόντ και αλλού κατά την περίοδο από τη δεκαετία του 1840 έως τη δεκαετία του 1870.

Κινήματα αυτοπραγμάτωσης αποτελούσαν και οι σοσιαλιστικές ουτοπίες της εποχής, όπως η *New Harmony* στην Ιντιάνα και η *Brook Farm* στο Γουέστ Ρόξμπερι της Μασσαχουσέττης. Αμφότερα τα εγχειρήματα αντλούσαν την έμπνευσή τους από τον ουτοπικό σοσιαλισμό, από τον Robert Owen η Νέα Αρμο-

νία, από τον Charles Fourier διερμηνευμένο από τον Albert Brisbane η *Brook Farm*. Οι σοσιαλιστικές ουτοπίες συνιστούσαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά του κατεστημένου της αμερικανικής κοινωνίας και της διευρυνόμενης ανισότητας στη χώρα και απέβλεπαν διά της εργασίας, του προγραμματισμού και της κοινοκτημοσύνης να προβάλουν ένα εναλλακτικό πρότυπο κοινωνικής οργάνωσης που θα θεράπευε τα πολλά δεινά του κοινωνικού χάους που διαισθάνονταν ή έβλεπαν γύρω τους οι πρωτόπιοι αυτοί της εφαρμογής των πρώιμων σοσιαλιστικών ιδεών.

Μια ακόμη μορφή ουτοπίας μέσα στο κλίμα του αμερικανικού ρομαντισμού υπήρξε και ο ριζοσπαστικός ατομικισμός του Χένρυ Ντέιβιντ Θορώ (1817-1862). Ο Θορώ θα μπορούσε να θεωρηθεί εκπρόσωπος και εκφραστής του πνεύματος, της νοοτροπίας και των κοινωνικών αξιών της Νέας Αγγλίας. Η κληρονομιά αυτή με τις ιδιοτυπίες και τις χαρακτηριστικές εκφάνσεις της είχε τις μακρινές καταβολές της

στο πνεύμα των Πουριτανών αποίκων που εγκατέλειψαν την πατρίδα τους και έφτασαν στις ακτές της Νέας Αγγλίας τον πρώιμο δέκατο έβδομο αιώνα για να μην υποκύψουν στις πιέσεις της θρησκευτικής προσαρμογής και του κομπορμισμού στη μητρόπολη. Αυτό το πνεύμα της προσωπικής αντίστασης μέχρις εσχάτων σύμφωνα με τις υπαγορεύσεις της ατομικής συνείδησης εκφράζει και ο Θορώ.

Στην περίπτωσή του η ρομαντική έξαρση διερμηνεύεται ως διάλογος της ατομικότητας με τη φύση. Η ζωή στη φύση, όπως περιγράφεται με δύναμη, υποβλητικότητα και λυρισμό στο έργο *Walden or Life in the Woods* (1854), προβάλλεται ως η ουτοπία του Θορώ. Όπως είναι γνωστό ο συγγραφέας έζησε στα χρόνια 1845-1847 σε ξύλινη καλύβα που κατασκεύασε σε κτήμα του άλλου σημαντικότετου εκπροσώπου του αμερικανικού ρομαντισμού, του Ralph Waldo Emerson, στις όχθες της λίμνης Walden, όχι μακριά από τη γενέτειρά του Κόνκορντ, δυτικά της Βοστώνης. Στο έργο αυτό η

φυσιολατρία προβάλλεται ως τρόπος ζωής, που διαθέτει εξίσου υλικό όσο και υπερβατικό περιεχόμενο. Η σκληρή χειρωνακτική ατομική εργασία και τα «μηνύματα του ανέμου» που αφουγκράζεται και αποκρυπτογραφεί ο χειρώνακτας, η συνειδητή επιλογή της φτώχειας και η εχθρότητα κατά της πολυτέλειας, των συρμών, της επίδειξης, συνθέτουν τον τρόπο ζωής του φιλοσόφου και του διασφαλίζουν τον εσωτερικό πλούτο που η κενότητα της εύπορης αστικής ζωής δεν μπορεί ούτε να διανοηθεί. Ενυπάρχει στη στάση αυτή ένα καθοριστικό στοιχείο κοινωνικής διαμαρτυρίας, που συνδέεται και με τις αναζητήσεις του φιλοσοφικού κινήματος του «υπερβατισμού» της Νέας Αγγλίας (New England transcendentalism), του οποίου θεωρητικός ηγέτης ήταν ο φίλος του Θωρώ, Emerson.³

³ Όπως είναι γενικά παραδεκτό στη σχετική φιλολογία, δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια το φιλοσοφικό στίγμα του «υπερβατισμού». Το πνεύμα όμως της φιλοσοφικής στάσης που χαρακτηρίζεται με αυτή την ονομασία εκφράζεται σε δύο αντιπροσωπευτικά δοκίμια του Emerson, τα δοκίμια